

Dorota RAJCA

Uniwersytet Jagielloński

E-mail: dorota.rajca@uj.edu.pl

ROLA GUBERNATORA STANOWEGO W AUSTRALIJSKIM SYSTEMIE KONSTYTUCYJNYM

ABSTRACT

The role of State Governor in the Australian constitutional system

The office of Governor is the oldest constitutional office in Australia. Each of the six states was founded as a British colony, and a Governor was appointed by the British government to exercise executive authority over the colony, to represent the monarch who was permanently based in London and to perform the same constitutional and representational functions at state level, which the Governor General perform at the federal level. Current position of state governor in the Australian political system is the result of the transformation of the office, taking place from the eighteenth century, when the governors led newly emerging British colonies, as well as political and social changes in Australia and in the British Empire. The article presents the history of that office, requirements for officials and a range of their privileges and powers. The evolution of this position will be undoubtedly associated with the result of discussion on a key constitutional change, which is currently pending between the two environments: *Australians for a Constitutional Monarchy* and *Australian Republican Movement*.

KEY WORDS

governor, Australia, states, political system

RYŚ HISTORYCZNY (OD UTWORZENIA KOLONII BRYTYJSKICH DO ZAWIĄZANIA FEDERACJI)

Najstarszym konstytucyjnym urzędem w Australii, który stał się przedmiotem największych zmian, jest właśnie ten piastowany przez gubernatora¹. Każdy z obecnie istniejących sześciu stanów założony był początkowo jako kolonia brytyjska, dla której funkcjonujący na jej terenie rząd wyznaczał gubernatora, by ten sprawował władzę wykonawczą nad powierzonym mu obszarem. Kontynent australijski przez długi czas pozostawał ziemią nieznaną. Trzeba było czekać aż do XVIII w., by Europejczycy zaczęli organizować wyprawy do tej części świata. W maju 1787 r. z Wielkiej Brytanii wyruszyła Pierwsza Flota, składająca się z 11 uzbrojonych okrętów, pod dowództwem kapitana Artura Philipa, wśród której na pokładzie byli urzędnicy państwowi, żołnierze oraz zesłańcy. To właśnie Philipowi 7 lutego 1788 r. powierzono urząd gubernatora Nowej Południowej Walii (New South Wales, NSW)².

Kluczową rolę w sprawowaniu władzy zajmował gubernator, którego pozycję regulowały akty i pełnomocnictwa z lat 1787-1789³, dzięki którym ukształtowana została ta instytucja, jako urząd najwyższego zwierzchnika administracji, wojskowości i sądownictwa w kolonii. Posiadał on prawo nominacji, łaski, konfiskowania i karania, ustanawiał ceny oraz organizował życie gospodarcze. Miał kompetencje do zwoływania sądu karnego w celu osądzenia osób oskarżonych o przestępstwa przeciwko prawu angielskiemu, lecz nie był władny do ustanowienia rządów cywilnych – zdecydowana większość Europejczyków, którzy dotarli do NSW, była albo więźniami, albo strażnikami więziennymi, więc podlegający gubernatorowi obszar posiadał jedynie wojskowe rządy. Gubernator zobowiązany był do wprowadzenia w życie angielskiego prawa stanowionego i powszechnego (*common law*), o ile tylko okoliczności mu na to pozwalały. Przez początkowe 35 lat od przybycia pierwszych europejskich osadników był urzędnikiem najwyższej rangi – formalnie podlegał rządowi w Londynie, lecz odległość 20 tys. km, której przebycie zajmowało osiem miesięcy żeglugi, w znaczący sposób ograniczała komunikację między tymi dwoma ośrodkami i sprzyjała temu, iż gubernator dysponował szerszymi uprawnieniami, niż wynikało to początkowo z zamierzeń brytyjskiego parlamentu.

Pierwszy wyraźny sprzeciw wobec działań gubernatora nie miał nic wspólnego z wymogami demokracji – skierowany był wobec gubernatora Williama Bligha, kwestionu-

¹ B. Galligan, *Australia*, [w:] *Sovereigns and Surrogates. Constitutional Heads of State in the Commonwealth*, eds. D. Butler, D.A. Low, London 1990, s. 77; P.J. Boyce, *The Queen's Other Realms. The Crown and its Legacy in Australia, Canada and New Zealand*, Sydney 2008, s. 145.

² Kapitan A. Philip został wyznaczony do objęcia tego stanowiska już w 1786 r., gdy przebywał jeszcze w Londynie. Pierwszymi gubernatorami pozostałych stanów byli: kapitan James Stirling (od 6 II 1832 r., Zachodnia Australia), kapitan John Hindmarsh (od 28 XII 1836 r., Australia Południowa), sir Henry Fox Young (od 8 I 1855 r., Tasmania), sir Charles Hotham (od 22 V 1855 r., Wiktoria) oraz sir George Bowen (od 10 XII 1859 r., Queensland).

³ W. Olszewski, *Historia Australii*, Wrocław 1997, s. 89.

jącego monopol w handlu i dystrybucji gruntów, który utrzymywany był w rękach oficerów Korpusu Nowej Południowej Walii i ich współpracowników. W rezultacie został aresztowany przez wojsko. Był to jedyny w historii Australii przewrót wojskowy i w czasie jego trwania, w latach 1808-1810, kompetencje gubernatorskie wykonywane były przez oficerów z Korpusu⁴.

Począwszy od lat 20. XIX w. coraz bardziej powiększająca się liczba wolnych osadników wpłynęła na rozpoczęcie procesu reform konstytucyjnych, mających na celu stopniowe ograniczenie kompetencji gubernatorów stanowych⁵. Zakres ich uprawnień często wykraczał poza ten wyznaczony przez parlament brytyjski, a wydawane przez nich rozporządzenia bywały sprzeczne z brytyjskim prawem. W 1812 r. po raz pierwszy poddano pod dyskusję na forum Komitetu ds. Zesłań Izby Gmin monopol gubernatorskich uprawnień. Henry Bathurst, sekretarz stanu ds. wojen i kolonii, zwracał uwagę na dominujący wojskowy charakter administracji w Nowej Południowej Walii⁶. Potrzeba było jednak czasu, by wprowadzić odpowiednie zmiany – z jednej strony, w Europie dużo bardziej palącym problemem od sporów wśród mieszkańców kolonii brytyjskich na antypodach były kampanie napoleońskie⁷, a ponadto ustalono, że z implementacją nowych uregulowań prawnych należy poczekać, aż kolonie wyraźnie przekroczą rozmiary osad karnych⁸. Ważną rolę w procesie transformacji odegrały raporty przygotowane przez Johna Thomasa Bigge'a, który w 1819 r. przyплыł do NSW w celu analizy tamtejszych warunków społeczno-politycznych i planów rozwoju tego obszaru⁹. Cztery lata później parlament brytyjski przyjął ustawę (Ustawa konstytucyjna o Nowej Południowej Walii – *New South Wales Act*, 1823) zapowiadającą ustanowienie na terenie kolonii Rady Legislacyjnej, która w sposób obligatoryjny opiniowałaby decyzje gubernatora, ograniczając w ten sposób jego monopol władzy. Co więcej, żaden akt nie mógł być przyjęty, zanim nie uzyskał aprobaty Prezesa Sądu (*Chief Justice*) co do zgodności z prawem brytyjskim (przy uwzględnieniu szczególnych okoliczności właściwych kolonii)¹⁰.

⁴ Sytuacja ustabilizowała się po przybyciu do NSW nowego gubernatora, Lachlana Macquarie'a, który rozwiązał zbuntowany Korpus. Zob.: *The Governor of NSW*, [online] <http://www.parliament.nsw.gov.au/prod/web/common.nsf/key/ResourcesSystemTheGovernorofNewSouthWales>, 23 IV 2011.

⁵ Pierwsze ciało legislacyjne powstało w 1825 r. w Nowej Południowej Walii (New South Wales Legislative Council). Wiktoria, Australia Południowa oraz Australia Zachodnia również stosunkowo szybko utworzyły na swoich terenach konstytucyjne rządy.

⁶ P.A. Howell, *The Judicial Committee of the Privy Council, 1833-1876, its Origins, Structure, and Development*, New York 1979, s. 80.

⁷ Tamże.

⁸ H. Olszewski, *Historia Australii*, s. 89.

⁹ Celem raportu przygotowywanego przez J.T. Bigge'a miało być ocenianie warunków osadnictwa pod kątem utrzymania osadnictwa karnego (systemu więziennego). Przeprowadzone przez Bigge'a badania i płynące z nich wnioski wskazywały, że dużo więcej korzyści dla Wielkiej Brytanii będzie miało zaprzestanie osadnictwa karnego, a w zamian – umożliwienie rozwoju kapitalizmu w oparciu o produkcję wełny, która miałaby być dostarczana do manufaktur w Wielkiej Brytanii. Por.: F.G. Clarke, *The History of Australia*, Santa Barbara 2002, s. 32-38.

¹⁰ *The Governor of NSW*.

Tradycyjny system sprawowania władzy w kolonii nie miał perspektyw na przetrwanie. Głosy krytyki podnoszone były m.in. przy okazji poruszania kwestii dotyczących własności ziemskiej (gubernator kontrolował finanse uzyskane ze sprzedaży ziemi, co czyniło go niezależnym od Rady; dopiero w 1852 r. Rada przejęła kontrolę nad nieużytkami (*waste lands*) i generowanymi przez nie zyskami), gospodarki, napływu imigrantów, relacji między „emancypowanymi” i „ekskluzywnymi”¹¹. Zmiana systemu zarządzania dokonywała się podczas kryzysu ekonomicznego na początku lat 40. XIX w. Coraz bardziej uwidaczniała się rozbieżność między władzą ustawodawczą (reprezentowaną przez powołane w 1842 r. rady legislacyjne) a władzą wykonawczą kolonii w osobie gubernatora¹². Konieczna zatem stała się modernizacja systemu zarządzania zamorskimi koloniami przez brytyjskie imperium. Prace nad nowym dokumentem trwały od 1848 r. w ramach działań komitetu Urzędu ds. Kolonii (Colonial Office), pod przewodnictwem lorda de Greya.

Efektom prac tego komitetu, było uchwalenie w 1850 r. Ustawy dotyczącej lepszego zarządzania koloniami Jej Królewskiej Mości (*Act for Better Government of Her Majesty's Australian Colonies*), która posiadała powszechnie obowiązującą moc prawną wobec wszystkich istniejących wówczas na kontynencie australijskim kolonii. Ona również przyczyniła się do osłabienia politycznej roli gubernatora. Zasady ustrojowe, dotyczące wcześniej jedynie Nowej Południowej Walii oraz Ziemi Van Diemena¹³, zostały zastosowane wobec pozostałych kolonii. Na jej mocy przyznano radom ustawodawczym kompetencje do przeprowadzenia zmian w treści niektórych ustaw parlamentu brytyjskiego (ustaw, które tworzyły podstawy ustroju kolonii)¹⁴, zapowiedziano utworzenie dwuizbowych parlamentów kolonialnych oraz uchwalenie odrębnych konstytucji¹⁵. Ustawy zasadnicze nadano tam w latach 1855-1856, Queensland (Qld) otrzymał ją po odłączeniu się od NSW w 1859 r.,

¹¹ Mianem „ekskluzywnych” określano tych, którzy w swojej przeszłości nie byli karani, a „emancypowanymi” byli tzw. wzbogaceni więźniowie, czyli tacy, którzy odbyli już karę, a później zdołali osiągnąć niejednokrotnie znaczny dobrobyt, lecz niezależnie od zamożności przez długi czas byli pozbawieni wielu praw politycznych, w tym prawa do zasiadania w sądach czy radzie ustawodawczej. W 1839 r. specjalny akt zlikwidował ostatnie przepisy dyskryminujące „emancypowanych”. W kolonialnym układzie politycznym zwano ich wigami Zatoki Botanicznej, w przeciwieństwie do „ekskluzywnych”, zwanych torysami – w ten sposób kształtujący się australijski układ polityczny odzwierciedlał jego brytyjski odpowiednik; „ekskluzywni” związani z władzą otrzymali szczególnie korzystne nadania ziemi – wiele osób posiadało ziemię zajętą dla hodowli bydła i owiec bez żadnych tytułów prawnych – proceder ten nazywano *squatting*, a walka o uregulowanie obrotu ziemią i określenie stosunków własności trwała aż do połowy XIX w.

¹² H. Olszewski, *Historia Australii*, s. 121-122.

¹³ W wyniku przyjęcia Ustaw Konstytucyjnych Nowej Południowej Walii i Ziemi Van Diemena w 1842 r. postanowiono m.in.: o rozszerzeniu składu rad ustawodawczych kolonii, których członkowie w części pochodzili z nominacji brytyjskiej, a w 2/3 – w drodze wyborów; gubernatorzy utracili prawo inicjatywy ustawodawczej oraz weta w stosunku do uchwał rady (niemniej jednak pozostawało ono wśród kompetencji władz londyńskich). Zob.: S. Bożyk, *Parlament federalny Australii*, Warszawa 1999, s. 6, *Parlamenty*.

¹⁴ A. Dańda, *Dominium jako forma ustrojowa państw anglosaskich*, Kraków 2009, s. 43.

¹⁵ Zob.: H. Olszewski, *Historia Australii*, s. 122-123.

a Australii Zachodniej pełną samorządność przyznano dopiero w 1890 r. Kolonie australijskie cieszyły się coraz większą autonomią, ale obronność, polityka zagraniczna i wzajemne stosunki między koloniami regulowane były przez decyzje podejmowane w Londynie, zaś sądem odwoławczym dla sądownictwa kolonialnego pozostawała królewska Tajna Rada (Privy Council).

Gorączka złota, która rozpoczęła się w Nowej Południowej Walii oraz w Wiktorii około 1851 r., doprowadziła do nagłego napływu nowych osadników, głównie z Wielkiej Brytanii, jak również do wyrażanych coraz bardziej stanowczo postulatów utworzenia samorządu¹⁶. Dzięki powołaniu rządów odpowiedzialnych przed dwuizbowym parlamentem, a następnie rozszerzeniu prawa wyborczego, ograniczona została rola stanowych gubernatorów – głównie do stosunkowo szerokich funkcji ceremonialnych. Niemniej jednak pozostali oni na czele systemu konstytucyjnego, a do ich kompetencji nadal należało wskazywanie premiera rządu i podejmowanie decyzji w sprawie rozwiązania stanowych legislatur. Ze względu na to, że początkowo wszyscy gubernatorzy byli Brytyjczykami nominowanymi przez tamtejszy parlament, wykonywali oni przede wszystkim nadzór nad koloniami w imieniu rządu w Londynie.

Data wskazania gubernatora pokryła się z datą ustanowienia kolonii jedynie w dwóch przypadkach – w Nowej Południowej Walii oraz w Australii Południowej (South Australia, SA). Kolonia, która przekształcona została później w Queensland, założona została już w 1824 r., lecz dopiero 35 lat później, w 1859 r., została oficjalnie oddzielona od Nowej Południowej Walii¹⁷. Na Tasmanii, w Wiktorii oraz w Zachodniej Australii (Western Australia, WA) władza wykonawcza powierzona była początkowo wicegubernatorowi (*Lieutenant-Governor*)¹⁸. Warto zauważyć, że Tasmania oraz Nowa Południowa Walia zostały założone jako kolonie karne i osoby sprawujące tam władzę wykonawczą cieszyły się niemal władzą absolutną, pozostając jednocześnie dowódcami sił zbrojnych (*commanders-in-chief*), którym podległe wojsko ułatwiała realizowanie i egzekwowanie szerokich uprawnień.

Od momentu utworzenia w Australii rządów odpowiedzialnych przed stanowymi parlamentami pozycja gubernatora nabrała nowego znaczenia. Zaczęli oni bowiem pełnić podwójną rolę – z jednej strony działali za radą egzekutyw stanowych, a z drugiej – *Whitehall*¹⁹ nadal postrzegał ich jako przedstawicieli brytyjskiego rządu, któremu należało dostarczać tajne, półroczne raporty, zawierające informacje o kierunkach re-

¹⁶ W rezultacie utworzono w pełni odpowiedzialne rządy parlamentarne w poszczególnych stanach: w Wiktorii w 1855 r., Nowej Południowej Walii, Australii Południowej oraz na Tasmanii w 1856 r., w Queensland w 1859 r. oraz w Australii Zachodniej w 1890 r. Zob.: J. Dupont, *The Common Law Abroad. Constitutional and Legal Legacy of the British Empire*, Littleton, Colorado 2001, s. 315.

¹⁷ 24 lutego 1824 r. do wybrzeży dotarł statek gubernatora Brisbane'a, który stwierdził, że oto rozpoczęła się nowa era kontynentu, jakim jest Nowa Holandia; zob.: R. Evans, *A History of Queensland*, Melbourne 2007, s. 28.

¹⁸ Tasmania powstała w 1804 r., Australia Zachodnia w 1828 r., a Wiktorii – w 1835 r.

¹⁹ Ulica w Londynie, przy której znajdują się budynki rządowe. W związku z tym słowo *Whitehall* używane jest często jako synonim angielskiego rządu i administracji oraz związanych z nimi instytucji.

alizowanej polityki, kopie przyjętych ustaw czy listę osób nominowanych do przyjęcia odznaczeń²⁰.

Zanim w 1901 r. sześć kolonii podjęło decyzję o utworzeniu Związku Australijskiego, pojawiło się kilka sugestii dotyczących urzędu gubernatora – funkcja ta miała być albo w ogóle zniesiona, albo jak to ma miejsce w Kanadzie, gubernator stanowy miał być wskazywany przez gubernatora generalnego²¹, albo też gubernator stanowy miałby być wybierany przez parlament stanowy²². Jednakże stanom zależało na utrzymaniu bezpośredniej i zarazem oddzielnej więzi z Koroną²³. Wynikało to z założenia, że gubernator wskazywany przez swojego odpowiednika na poziomie federalnym może stać się marionetką w jego ręku, łącznie z wykorzystywaniem prerogatyw do dymisjonowania rządów stanowych. Żeby uniknąć okazji do stosowania tych pozakonstytucyjnych interwencji i nacisków, stanowi gubernatorzy nadal byli wyznaczani przez Króla Wielkiej Brytanii za radą Sekretarza Kolonii, zazwyczaj po nieformalnych konsultacjach z rządami stanowymi.

WYBÓR I ZŁOŻENIE Z URZĘDU

Na czele władzy wykonawczej każdego z australijskich stanów stoi gubernator stanowy, który reprezentuje monarchę²⁴, na stałe przebywającego w Londynie. Gubernatorzy stanowi wykonują te same konstytucyjne i reprezentacyjne funkcje na szczeblu stanowym, co gubernator generalny na szczeblu federalnym²⁵. Co więcej – nie podlegają jemu, tylko bezpośrednio Królowej Australii. Aktualna pozycja gubernatora stanowego w australijskim systemie politycznym jest wynikiem przeobrażeń tego urzędu, zachodzących począwszy od wieku XVIII, gdy gubernatorzy kierowali dopiero co powstającymi koloniami brytyjskimi, zmian polityczno-społecznych w Australii oraz w samym Imperium Brytyjskim (zarówno w nim samym, jak i jego pozycji na arenie międzynarodowej).

Początkowo większość gubernatorów kolonialnych była związana z armią, pracując jako oficerowie w wojsku lądowym lub w marynarce²⁶. Po przesunięciu ciężaru od-

²⁰ Stanowi premierzy byli upoważnieni do kontaktowania się z władzą brytyjską tylko poprzez gubernatorów; P. Boyce, *The Queen's Other Realms...*, s. 145, 149.

²¹ Tamże.

²² A. Twomey, *The Chameleon Crown. The Queen and Her Australian Governors*, Annandale 2006, s. 25-28.

²³ Miało to na celu podkreślenie autonomii stanów względem siebie, jak również suwerenności stanów wobec rządu federalnego.

²⁴ Każdy stan jest własnością Korony (ang. *a possession of the Crown in its own right*) i z tej przyczyny posiada swojego gubernatora, wybranego na nieokreślonej długości kadencji (*at Her Majesty's pleasure*), który jest bezpośrednim przedstawicielem Królowej w Australii.

²⁵ D. Smith, *The Role of State Governors. An Endangered Species*, [online] <http://samuelgriffith.org.au/docs/vol16/v16chap5.pdf>, s. 48, 1 V 2011; Ustawa o Australii, 1986, art. 7(1); Konstytucja Związku Australijskiego, 1901, art. 61; David Smith był Sekretarzem Gubernatorów Generalnych w latach 1973-1990.

²⁶ M. McKenna, *The Captive Republic. A History of Republicanism in Australia, 1788-1996*, Melbourne 1996, s. 17.

powiedzialności za wykonywane funkcje z realizacji władzy wykonawczej na funkcje ceremonialne, piastuni urzędu gubernatora powoływani byli spośród emerytowanych oficerów. Kilku gubernatorów wywodziło się z kręgu lordowskiego²⁷, niemniej jednak pozycja gubernatora w jednej z byłych kolonii brytyjskich nadal nie była aż tak atrakcyjnym urzędem dla przedstawicieli brytyjskiej arystokracji.

Wraz z powstaniem kolonii australijskich utworzenie instytucji gubernatora było rzeczą naturalną – Korona potrzebowała swojego przedstawiciela, sprawującego kierownicze funkcje w kolonii, który podlegał jej bezpośrednio. Ważne ustalenia podjęto na Konferencji Imperialnej z 1926 r., podczas której stwierdzono, że gubernator nie jest już reprezentantem rządu Jego Królewskiej Mości w Wielkiej Brytanii oraz, w nawiązaniu do konstytucyjnej pozycji gubernatora, że nie jest on już oficjalnym kanałem komunikacyjnym między dwoma rządami – w Londynie i na terenie dominium²⁸.

Ewolucja ustrojowo-społeczna pociągnęła za sobą liczne dyskusje wokół utrzymania stanowiska gubernatora. Jedną z bardziej znaczących miała miejsce w trakcie wielkiego kryzysu ekonomicznego w latach 30. XX w., gdy zwrócono uwagę na wydatki ponoszone na utrzymanie sześciu przedstawicieli monarchy w stanach oraz gubernatora generalnego rezydującego w Canberze. Głosy krytyki płynęły zwłaszcza ze strony laburzystów. W tym czasie w niektórych stanach (zwłaszcza w Zachodniej Australii²⁹) nie obsadzano tego urzędu, by nie ponosić kosztów, a obowiązki gubernatorskie wykonywali prezesi stanowych sądów, tytułowani jako administratorzy. Mimo fali niezadowolonych ze stanów nie podjął jednak decyzji o likwidacji tego urzędu³⁰, a od lat 70. XX w. urząd gubernatora stanowego – który był obsadzany za radą premiera, zaczął być postrzegany przez laburzystów jako możliwość wzmacniania stanowej tożsamości w stosunku do Canberry³¹.

Przez długi czas gubernatorami byli jedynie Brytyjczycy, zazwyczaj wywodzący się z wyższych klas społecznych, prezentujący poglądy konserwatywne, przez co członkowie Partii Pracy, tworzący ówczesne rządy, mieli podstawę do wysuwania sugestii, iż mają naturalnego wroga w osobie gubernatora³². Taka opinia bywała jednak bezzasadna, ponieważ większość gubernatorów starała się działać w sposób bezstronny, a kilku z nich zyskało sobie znaczną sympatię wśród obywateli i mieszkańców. Nie tyle sam sposób powoływania gubernatorów, co pochodzenie kandydatów do piastowania urzę-

²⁷ Najbardziej prominentnym przykładem jest Earl Beauchamp z Nowej Południowej Walii.

²⁸ D. Smith, *Why the Governor-General is Australia's Head of State*, [online] http://www.ourconstitution.org/aust_head_of_state.php, 1 V 2011.

²⁹ W latach 1931-1948 zadania gubernatora tego stanu wypełniał tymczasowo sir James Mitchell (wskazany przez premiera Philipa Colliera), który nosił niższy tytuł gubernatora porucznika i nie pobierał wynagrodzenia, choć korzystał ze wszystkich gubernatorskich przywilejów.

³⁰ Taka decyzja wymagałaby zgody Korony. Stanowe konstytucje milczą w sprawie przeprowadzenia referendum w tej kwestii.

³¹ P. Boyce, *The Queen's Other Realms...*, s. 149.

³² A. Twomey, *The Chameleon Crown...*, s. 43. Wrogię nastawienie laburzystów wobec gubernatorów było widoczne przede wszystkim na poziomie stanowym, mniej na federalnym; zob.: P. Boyce, *The Queen's Other Realms...*, s. 147.

du zaczęło się zmieniać począwszy od lat 40. XX w. Szczególnie w tych stanach, gdzie rząd tworzyła Partia Pracy, pojawiały się coraz silniejsze naciski w kierunku, by urząd gubernatora obsadzany był przez Australijczyków³³. Kwestie dotyczące przynależności do państwa regulowane były początkowo przez Ustawę o narodowości (*The Nationality Act 1920*), która uzupełniona została o pojęcie obywatelstwa australijskiego tuż po II wojnie światowej (*The Nationality and Citizenship Act 1948*). Dopiero od tego roku ukształtowało się pojęcie „bycia Australijczykiem” pod względem formalnym – a zatem nie tylko poprzez poczucie przynależności do wspólnoty, wynikające z wartości bazujących na podobnym doświadczeniu; odwołaniu się do zasad podzielanych przez ludzi buszu – żyjących na pograniczach kolonii, na złotołownych polach i w kopalniach; miejsca urodzenia i zamieszkania, lecz powiązanie z państwem pod względem uregulowań prawnych.

Od lat 60. XX w. gubernatorzy wskazywani są przez Koronę za radą premierów stanowych, ale dopiero od przyjęcia w 1986 r. Ustaw o Australii (*Australia Acts 1986*³⁴) gubernatorzy nominowani i odwoływani są przez Królową Australii na podstawie bezpośredniej opinii odpowiedniego premiera³⁵. Choć Statut Westminsterki z 1931 r. ustanowił Związek Australijski niezależnym dominium, aż do czasu wejścia w życie Ustaw o Australii poszczególne australijskie stany nadal pozostawały koloniami Korony³⁶. Do tego momentu gubernatorzy stanowi formalnie nominowani byli przez Królową na wniosek brytyjskiego Ministra Spraw Zagranicznych (*Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs*). W praktyce, Minister przekazywał Królowej rekomendację właściwego premiera stanowego. Gubernatorzy pozostawali zatem brytyjskimi urzędnikami państwowymi³⁷.

Aktualnie pozycja gubernatora kształtowana jest przede wszystkim przez pryzmat jego symbolicznego charakteru, choć przy zachowaniu pełnego wachlarza uprawnień

³³ Pierwszymi Australijczykami powołanymi na urząd gubernatora stanowego byli: sir John Northcott (Nowa Południowa Walia, 1 VIII 1946), sir John Lavarack (Queensland, 1 X 1946), sir James Mitchell (Australia Zachodnia, 5 X 1948), sir James Harrison (Australia Południowa, 4 XII 1968), sir Stanley Burbury (Tasmania, 5 XII 1973), sir Henry Winneke (Wiktoria, 3 VI 1974). Ostatnim Brytyjczykiem sprawującym urząd gubernatora stanowego był kontradmirał sir Richard Trowbridge (Australia Zachodnia, 1980-1983). W 1976 r. urząd gubernatora Australii Południowej objął sir Douglas Nicholls – pierwszy, i do tej pory jedyny, gubernator pochodzenia aborygeńskiego. To właśnie w tym stanie jako pierwszy na urząd gubernatora została wybrana kobieta. Była nią Dame Roma Mitchell, która sprawowała swój urząd od 1991 r. W ostatnich latach coraz częściej na to stanowisko wybierane są osoby nieanglo-australijskiego pochodzenia: dr Ken Michael (Grek, Zachodnia Australia), sir James Gobbo (Włoch, Wiktoria), prof. David de Kretser (Lankijczyk, Wiktoria), prof. Marie Bashir (Libanka, Nowa Południowa Walia) i Alex Chernov (Rosjanin, Wiktoria).

³⁴ *Australia Act, 1986*, [online] <http://www.comlaw.gov.au/Details/C2004C00704>, 10 IV 2011.

³⁵ G. Whitlam, *The Truth of the Matter*, Melbourne 2005, s. 97; A. Twomey, *The Chameleon Crown...*, s. 55.

³⁶ W 1976 r. odstąpiono od tej zasady – premier Queensland, sir Joh Bjelke-Petersen, zaproponował przedłużenie sprawowania funkcji gubernatora przez sir Colina Hannah, co zostało uzasadnione stronniczością gubernatora w stosunku do poprzedniego rządu.

³⁷ D. Smith, *The Role of State Governors...*, s. 48.

Korony³⁸. Przedstawiciel Królowej swoje funkcjonowanie na arenie politycznej rozpoczyna wraz z chwilą złożenia przysięgi³⁹ i wykonuje je przez cały czas sprawowania urzędu, za wyjątkiem sytuacji, gdy Królowa osobiście przebywa na terytorium któregoś ze stanów i może sama np. wyrazić swoją zgodę na przyjęcie danej ustawy. Na wypadek śmierci⁴⁰, niezdolności do pracy, usunięcia z urzędu, rezygnacji⁴¹ lub w trakcie pobytu za granicą każdy ze stanowych gubernatorów zastępowany jest przez wicegubernatora (*Lieutenant Governor*), wskazanego już wcześniej przez Królową za radą premiera stanu, który obejmuje urząd administratora lub zastępcy gubernatora (*Governor's Deputy*⁴²). W sytuacji gdy wicegubernator również nie może sprawować przypadających na niego funkcji, obowiązki gubernatora do czasu jego powrotu do kraju lub wskazania nowego piastuna urzędu przejmuje prezes stanowego Sądu Najwyższego albo członek tego sądu mający najdłuższy czas sprawowania swojego urzędu, lecz rozwiązanie takie jest szeroko krytykowane, gdyż zaprzecza konstytucyjnemu wymogowi neutralności i niezawisłości sędziowskiej⁴³.

Istnienie urzędu gubernatora stanowego zasadne jest tak długo, jak Królowa Australii jest wskazywana w konstytucji jako jeden z organów państwa – Akty o Australii zaledwie wspominają, że gubernator jest reprezentantem Królowej, nie dając jednocześnie konkretnego uzasadnienia dla konieczności funkcjonowania ustroju monarchicznego⁴⁴.

³⁸ W 1987 r. gubernator Queensland, sir Walter Campbell, odrzucił wniosek premiera, sir Joha Bjelke-Petersena, dotyczący przyjęcia dymisji jego ministrów, którzy *nota bene* chcieli usunąć jego samego. Gubernator uznał, że premier utracił zaufanie swojej własnej partii i zachowuje się irracjonalnie. W efekcie – premier zrezygnował z pełnionej funkcji. Drugim przykładem jest sytuacja z 1989 r., gdy gubernator Tasmanii, sir Phillip Bennett, odmówił rozwiązania legislatury stanowej, czego domagał się ówczesny premier, wywodzący się z Partii Liberalnej, Robin Gray. W wyniku wyborów w nowym parlamencie premier nie dysponował poparciem większości. Choć żadna z partii w Izbie Zgromadzenia (House of Assembly) nie miała większości, gubernator uznał, że premier nie ma już wystarczającego zaufania w Izbie Parlamentarnej i przez to nie ma prawa mu doradzać co do rozpisania kolejnych wyborów. Po ustąpieniu Robina Graya Phillip Bennett powołał mniejszościowy rząd konserwatywny.

³⁹ Treść przysięgi w Australii Południowej reguluje odpowiednia ustawa. Jest nią *Oaths Act* przyjęty w 1936 r. Zob.: *Oaths Act, 1936*, [online] http://www.austlii.edu.au/au/legis/sa/consol_act/oa193679, 10 IV 2011.

⁴⁰ Taka sytuacja miała miejsce kilkakrotnie, np. w Nowej Południowej Walii: sir Robert Duff zmarł 15 marca 1895 r., sir Walter Davidson – 15 września 1923 r., a sir David Anderson – 31 października 1936 r.

⁴¹ Ze względów zdrowotnych w 1990 r. z funkcji przedstawiciela Królowej w Nowej Południowej Walii zrezygnował sir David Martin.

⁴² Zastępca gubernatora wskazywany jest przez niego samego, za radą premiera, na określony czas, związany z nieobecnością w stanie lub chorobą gubernatora. Zob.: *Role of the Governor*, [online] <http://www.governor.sa.gov.au/index.php?m=role-of-the-governor>, 10 IV 2011.

⁴³ G. Carney, *The Constitutional Systems of the Australian States and Territories*, Melbourne 2006, s. 271.

⁴⁴ G. Winterton, *An Australian Republic*, Melbourne 1988, s. 467, 497.

KOMPETENCJE

Gubernator stanowy jest reprezentantem Królowej Australii, wybieranym na nieokreślony czas⁴⁵, lecz przyjęło się, że sprawuje on swój urząd przez pięć lat. Jest głową stanu i nie uczestniczy w procesie politycznym⁴⁶. Jego głównym zadaniem jest dbanie o to, by stan posiadał stabilny rząd, cieszący się poparciem w parlamencie⁴⁷.

To właśnie do niego należy czuwanie nad przestrzeganiem reguł demokratycznej gry politycznej, a zatem zapewnienie sprawnego procesu wyborczego, funkcjonowania parlamentu, rządu oraz sądownictwa. Powinien zatem dbać o to, by zdecydowana większość obywateli miała zaufanie do reprezentantów swoich wspólnot społeczno-politycznych; by szanowano reguły demokratyczne; by istniała możliwość dochodzenia swych praw przed neutralnymi sądami.

Zgodnie z przyjętymi konwenansami konstytucyjnymi gubernator ma prawo do konsultacji, do uzyskiwania dodatkowych informacji, do zachęcania innych organów do działań, jak i do ostrzegania ich⁴⁸.

Aktualnie gubernator stanowy wywodzi swoje uprawnienia z dokumentu Królowej (*Commission of Appointment*), szczegółowych przepisów zawartych w aktach parlamentarnych, z Prerogatyw Królewskich wskazanych w Ustawach o Australii z 1986 r.⁴⁹, a w czterech stanach – z ich własnych konstytucji⁵⁰. Do jego podstawowych zadań nale-

⁴⁵ Królowa powołuje gubernatora zgodnie z formułą *at Her Majesty's pleasure*.

⁴⁶ Żeby uniknąć konieczności podejmowania decyzji o wymiarze politycznym w odniesieniu do rywalizujących ze sobą partii, gubernator nie bierze udziału w głosowaniu. Zob.: *Office of the Governor*, [online] http://www.govhouse.qld.gov.au/the_governor/roles_functions.aspx; *Role of the Governor*, [online] <http://www.governor.vic.gov.au/victorias-governor/role-of-the-governor>, 10 IV 2011.

⁴⁷ Prof. Richard Herr z University of Tasmania powiedział: *Głównym zadaniem gubernatora we współczesnej Australii jest stanowienie pewnej formy zabezpieczenia przed niewłaściwym stosowaniem Konstytucji. Ze względu na to, że ten organ jest tak rzadko angażowany w bieżącą politykę stanową, zwykło się pojmować go w odniesieniu do jego drugoplanowych zadań – związanych z funkcjami reprezentacyjnymi. Działania te odgrywają ważną rolę w jednoczeniu społeczeństwa, jednak nie można zapominać o jego głównej funkcji, którą jest separacja głowy państwa od osoby piastującej urząd szefa rządu*. Zob.: *Function of the Governor*, [online] <http://www.govhouse.tas.gov.au/governor/function-governor>, 10 IV 2011.

⁴⁸ Pogląd wyrażony przez ekonomistę, pisarza i konstytucjonalistę epoki wiktoriańskiej (*the right to be consulted, the right to encourage, the right to warn*) Waltera Bagehota (1826-1877) pozostaje aktualny do dnia dzisiejszego w odniesieniu do kompetencji monarchy brytyjskiego czy właśnie gubernatora, będącego jego reprezentantem.

⁴⁹ G. Carney, *The Constitutional Systems...*, s. 270.

⁵⁰ *Constitution Act, 1902 (NSW)*, art. 9A (1), [online] http://www.austlii.edu.au/au/legis/nsw/consol_act/ca1902188; *Constitution of Queensland, 2001*, art. 29, [online] http://www.austlii.edu.au/au/legis/qld/consol_act/coq2001288; *Constitution Act, 1975 (Vic)*, art. 6, [online] http://www.austlii.edu.au/au/legis/vic/consol_act/ca1975188; *Constitution Act 1889 (WA)*, art. 50, [online] http://www.austlii.edu.au/au/legis/wa/consol_act/ca1889188, 15 V 2011. W Australii Południowej i na Tasmanii urząd ten istnieje na mocy jedynie listów patentowych, podczas gdy w Queensland dokument ten został zniesiony poprzez przyjęcie poprawki do Konstytucji w 1987 r., a w Nowej Południowej Walii – jest odwołany.

żą⁵¹: określenie dat sesji parlamentarnych, rozwiązanie izby niższej w związku z nowymi wyborami⁵², ogłoszenie wyborów do parlamentu stanowego, wyrażenie zgody na ustawy uchwalone przez obie izby parlamentu, mianowanie ministrów zaopiniowanych przez Radę Wykonawczą (*Executive Council*), przewodniczenie Radzie Wykonawczej⁵³, wydawanie oficjalnej zgody na działania rządu i poszczególnych ministrów (*Governor-in-Council*) oraz wydawanie rozporządzeń, dzięki którym akty parlamentarne będą mogły obowiązywać, zarządzenie wydania przepisów o przeprowadzeniu wyborów senatorów oraz przekazanie nazwisk senatorów wybranych z poszczególnych stanów do zasiadania w senacie federalnym⁵⁴. Za zgodą Rady Wykonawczej danego stanu gubernator stanowy mianuje osobę do obsadzenia mandatu senatora federalnego, który wygaś w okresie między sesjami parlamentu stanowego⁵⁵ oraz ma być poinformowanym o wakacie w Senacie⁵⁶.

W imieniu Królowej dysponuje ponadto prawem łaski lub złagodzenia kary, mianuje sędziów, komisarzy królewskich i najwyższych rangą urzędników państwowych oraz utrzymuje stałe kontakty z międzynarodowymi ambasadami i głowami pozostałych stanów australijskich. Gubernator wykonuje swoje uprawnienia za radą odpowiedzialnych przed parlamentem ministrów, przede wszystkim premiera rządu. Rada Wykonawcza stanowi najwyższą władzę wykonawczą na terenie stanu – jej decyzje są legitymacją podejmowanych przez egzekutywę działań. Jest ona oficjalną instytucją, formalnym ramieniem rządu, dającym uprawnienia do wydawania odezw, rozporządzeń w odniesieniu do spraw samorządu terytorialnego lub dzierżaw dokonywanych między Koroną i stanem, proklamacji w związku z katastrofami przemysłowymi na mocy dysponowania uprawnieniami do odszkodowań pracowniczych, powołuje i odwołuje piastunów różnych stanowisk służby publicznej, wymiaru sprawiedliwości czy funkcjonariuszy policji⁵⁷. Gdy te czynności wykonane są przez przewodniczącego Rady Wykonawczej i są przez nią zaopiniowane, podaje się, że zostały one przyjęte przez gubernatora w radzie (*Governor-in-Council*). Do tej materii uprawnień należą te powierzone mu przez parlament, ze względu na ciężar odpowiedzialności – a zatem są to te kwestie, które są zbyt ważne, by minister mógł w ich kwestii wypowiadać się samodzielnie.

⁵¹ *The Governor of NSW.*

⁵² *Position of the Governor.*

⁵³ Obrady Rady Wykonawczej odbywają się we wtorki rano (Wiktoria) lub w czwartki (Australia Południowa). Zazwyczaj mają miejsce w siedzibie rządu (*Government House*), z wyjątkiem Wiktorii (*Old Treasury Building*) i Nowej Południowej Walii (*Old Chief Secretary's Office*), lecz można mówić, że tradycja jest utrzymywana, gdyż sala, w której mają miejsce obrady, nosi nazwę *Executive Council Chamber*.

⁵⁴ Art. 7 i art. 12 Konstytucji Związku Australijskiego (wyd. pol.: wstęp i przeł. S. Bożyk, Białystok 1993, *Konstytucje Świata*); [online] <http://www.comlaw.gov.au/Details/C2004C00469>, 15 V 2011; *Office of the Governor.*

⁵⁵ Art. 15 Konstytucji Związku Australijskiego.

⁵⁶ Art. 21 – czynności tej dokonuje przewodniczący Senatu albo gubernator generalny.

⁵⁷ R.E. McGarvie, *Democracy. Choosing Australia's Republic*, Carlton 1999, s. 282.

W bardzo rzadkich okolicznościach, na wypadek kryzysu politycznego związanego z uchwaleniem wotum nieufności dla rządu przez parlament lub uformowania rządu mniejszościowego po wyborach, gubernator może wykonywać zarezerwowane dla niego uprawnienia (*reserve powers*)⁵⁸.

Przedmiotem kontrowersji stała się polityczna rola gubernatora w australijskim systemie rządów – przykładem jest wydarzenie z 1932 r., gdy gubernator Nowej Południowej Walii, sir Philip Game, zdymisjonował premiera Jacka Langa, zarzucając mu, że ten działał nielegalnie⁵⁹. W październiku 1930 r. w wyniku wyborów rząd sir Thomasa Rainsforda Bavina (Nacjonalistyczna Partia Australii, *Nationalist Party of Australia*) został zastąpiony przez laburzystowski gabinet. Na jego czele stanął John Thomas Lang, który już wcześniej, w latach 1925-1927, sprawował ten urząd, nie stroniąc od nieporozumień z ówczesnym gubernatorem stanowym, sir Dudleyem de Chairem. Niemożność uzyskania kontroli nad izbą wyższą Rady Legislacyjnej prowadziła do utrudnień w realizowaniu przez Langa swojego programu. W listopadzie 1930 r., powołując się na swoje uprawnienie do rozwiązania Rady, premier domagał się od gubernatora zorganizowania kolejnych wyborów, co spotkało się z dezaprobatą tego ostatniego. Rozbieżne stanowiska między nimi można było zauważyć zwłaszcza w kwestiach związanych z finansami państwa. Od kwietnia 1931 r. rząd Johna Langa, próbując ponownie negocjować stopy procentowe, zalegał z wypłatą zobowiązań wobec federalnych obligatariuszy. To postępowanie spowodowało jego przyspieszoną dymisję, dokonaną przez gubernatora w maju 1932 r., która argumentowana była poniesieniem odpowiedzialności za zadłużenie stanu wobec rządu federalnego Jamesa Scullina⁶⁰. Decyzja Gamesa została zatwierdzona w wyniku czerwcowych wyborów, podczas których Lang został zastąpiony przez Bertrama Stevensa (Partia Zjednoczonej Australii, *United Australia Party*)⁶¹.

W praktyce, większość uprawnień przysługujących gubernatorowi nie jest przez niego wykonywana osobiście, lecz właściwy ze względu na obszar działania minister przygotowuje odpowiednie dokumenty i regulacje prawne, które następnie muszą być przyjęte przez Radę Wykonawczą i podpisane przez gubernatora. Niemniej jednak, istnieją uprawnienia, którymi dysponuje gubernator stanowy, bez konieczności uzyskania uprzedniej zgody. Należy tutaj wskazać: prawo wyboru premiera, jeśli wybory nie dały jasnego rezultatu (efektem jest powstanie tzw. zawieszzonego parlamentu – *hung parliament*)⁶², prawo do dymisji premiera, jeśli stracił on zaufanie w parlamencie, prawo do

⁵⁸ G. Winterton, *State Constitutional Landmarks*, Sydney 2006, s. 10.

⁵⁹ Zob.: H. Vere Evatt, Z. Cowen, *The King and His Dominion Governors*, London 1967, s. 151-152, 157-174.

⁶⁰ A. Twomey, *The Constitution of New South Wales*, Annandale 2004, s. 642-646.

⁶¹ Zob.: J.R. Nethercote, *Liberalism and the Australian Federation*, Annandale 2001, s. 134-163; *Guide to the papers of SIR PHILIP GAME and the Game Family in the Mitchell Library State Library of NSW*, [online] <http://www.sl.nsw.gov.au/mssguide/game.pdf>, 10 IV 2011.

⁶² Według początkowych sondaży wybory w Queensland w 1986 r. miały nie dać jasnego rezultatu, w związku z tym decyzja należałaby zatem do gubernatora, sir Waltera Campbella; S. Loane, *Qld poll may put Governor in hot seat*, „The National Times” 1986, 28 IX, [online] <http://samuelgriffith.org.au/docs/vol16/v16chap5.pdf>, 10 V 2011.

dymisji premiera lub ministra, który działa bezprawnie, prawo do odrzucenia wniosku premiera o rozwiązanie parlamentu⁶³ oraz prawo odmowy rozwiązania izby zgromadzenia, jeśli premier stracił zaufanie, ale jest inna osoba zdolna do zebrania odpowiedniego poparcia⁶⁴.

Wzajemne relacje między gubernatorem i premierem rządu oparte są na stałym utrzymywaniu doskonałej równowagi, działaniu w ramach przyjętych i praktykowanych norm, bez uciekania się do stosowania środków zarezerwowanych do sytuacji wyjątkowych. Chociaż gubernator może być zdymisjonowany w trakcie sprawowania urzędu, sytuacja taka nie miała miejsca w odniesieniu do gubernatora stanowego⁶⁵. Premier, który dysponuje takim uprawnieniem (rekomendacje skierowane wobec Królowej Australii), jest bowiem świadomy tego, że mógłby narazić się na potępienie przez obywateli i niechlubnie zapisać się w historii stanu, gdyby tylko przyczyna jego postępowania nie była dobrze uargumentowana. Podobnie i w drugą stronę – gubernator jest władny odwołać premiera, lecz musi się liczyć z dezaprobatą społeczną w przypadku braku jasnych, konstytucyjnych przesłanek ku podjęciu takiej decyzji.

Warto wskazać, że poprzez uczestnictwo w społecznych i obywatelskich wydarzeniach zadaniem gubernatora jest promowanie spójności społecznej, ze szczególnym naciskiem na wspieranie wzajemnego szacunku i zaufania w społeczeństwie. Czyni to poprzez: podróże i spotkania z organizacjami działającymi na terenie stanu, popieranie inicjatyw obywatelskich, głównie charytatywnych, przyznawanie swojego patronatu, odznaczeń i nagród za odwagę lub służbę dla stanu⁶⁶, uczestniczenie w uroczystościach państwowych z okazji Dnia Australii (26 stycznia), ANZAC Day (25 kwietnia, upamiętnienie walk pod Gallipoli, w których udział wzięły siły zbrojne Australii i Nowej Zelandii – *Australian and New Zealand Army Corps*) czy Dnia Pamięci (11 listopada)⁶⁷ oraz wysyłanie listów gratulacyjnych obywatelom, którzy ukończyli setny rok życia albo obchodzą pięćdziesiątą rocznicę małżeństwa.

W każdym z australijskich stanów do dyspozycji gubernatora oddany jest budynek (*Government House*), którego nazwa niejednokrotnie może wywoływać nieporozumienia. Przyjęta została ona bowiem w czasach, gdy gubernator nie tylko działał jako głowa danego stanu, ale był również głową rządu⁶⁸. Siedziba gubernatora zazwyczaj poło-

⁶³ *Role of the Governor*.

⁶⁴ M. Steketee, *Governors and the majority*, „The Sydney Morning Herald” 1989, 18 VII, [online] <http://samuelgriffith.org.au/docs/vol16/v16chap5.pdf>, 10 V 2011; *Function of the Governor*.

⁶⁵ G. Carney, *Butler – The Governor*, „The National Legal Eagle” 2004, t. 10, nr 2, art. 3, [online] <http://epublications.bond.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1077&context=nle>, 3 V 2011). Przykładem niedawnej dymisji na poziomie federacji jest sprawa gubernatora generalnego, oskarżonego o gwałt i tuszowanie spraw związanych z pedofilią duchownych. Peter Hollingworth sam ogłosił swą dymisję w maju 2003 r., prosząc szefa australijskiego rządu o przekazanie jego dymisji Królowej Australii; *Key dates in the life of Peter Hollingworth*, [online] <http://www.theage.com.au/articles/2003/05/11/1052591670182.html>, 1 V 2011.

⁶⁶ *Office of the Governor*.

⁶⁷ *Role of the Governor*.

⁶⁸ *Position of the Governor*.

żona jest wśród eleganckich ogrodów, do których wstęp bywa najczęściej limitowany. To właśnie tutaj gubernatorzy zostają zaprzysiężeni, podpisują ustawy oraz przyjmują premierów na konsultacje. W czasach kryzysów ekonomicznych podnoszona była propozycja udostępniania tych rezydencji dla pożytku publicznego, lecz nie podejmowano żadnych konkretnych kroków w tym kierunku. Dopiero w styczniu 1994 r. premier Nowej Południowej Walii, Bob Carr, zasugerował, by nowo wyznaczony gubernator – Gordon Samuels, nie zajmował rezydencji w Sydney. Zostało to jednak odebrane jako atak i znieważenie przedstawiciela Królowej oraz próba obniżenia jego statusu w państwie⁶⁹.

Niemniej jednak, Samuels został pierwszym niepełnoetatowym australijskim gubernatorem, który – co jest kolidujące z doktryną podziału władzy – piastował równoległe przez kilka miesięcy stanowisko przewodniczącego Komisji Reformy Prawa (Law Reform Commission). Premier Carr był również zdania, że gubernator nie powinien spełniać wszystkich dotychczasowych funkcji reprezentacyjnych, lecz przecież to właśnie działalność związana z patronowaniem społecznym inicjatywom zbliża do narodu (co było celem dążeń laburzystowskiego premiera, postrzeganego jako zwolennik republikanizmu)⁷⁰.

Podsumowując charakterystykę gubernatora stanowego w systemie konstytucyjnym Australii, warto zwrócić uwagę na jego relacje wobec pozostałych politycznych i konstytucyjnych organów państwa. Powołując się na wypowiedź niedawnego gubernatora Tasmanii, sir Guya Greena, należałoby stwierdzić, że mogą one być opisywane w trojaki sposób: jako „organ interwencyjny” (*interventionist*), jako „łagodny mentor” (*benign mentor*) oraz „mechaniczny głupiec” (*mechanical idiot*)⁷¹.

Model interwencyjny⁷² ukazuje gubernatora nie tylko w odwołaniu do legalności i prawidłowości podejmowania jego działań za radą Rady Wykonawczej, ale jako piastuna stanowiska, który spogląda poza te wytyczne. Gubernator zatem dąży do wery-

⁶⁹ T. Stephens, *No pomp, but happy to serve the Queen*, „The Sydney Morning Herald” 1996, 17 I, [online] <http://samuelgriffith.org.au/docs/vol16/v16chap5.pdf>, 10 IV 2011. Podobne spekulacje pojawiły się już wcześniej, w 1984 r. w Zachodniej Australii, gdy gubernator Gordon Reid po objęciu urzędu nadal chciał mieszkać w swoim prywatnym mieszkaniu, na przedmieściach Perth, argumentując to tym, że gubernator powinien być mniej uzależniony od archaicznego protokołu ceremonialnego i być bliżej spraw dotyczących obywateli. Zob.: P. Boyce, *The Queen's Other Realms...*, s. 165. Odpowiedzią na to stanowisko są słowa Hugh Mackeya, który stwierdził, że właśnie te symbole mają za zadanie zagwarantowanie pamięci o historii, dziedzictwie, tożsamości i odrębnej pozycji na świecie; *The role of the Governor. Presentation in 1996 of a Bill before the Legislative Council of the Parliament of New South Wales by the Honourable Duncan Gay MLC*, [online] <http://www.monarchist.org.au/duncan-gay-mlc.html>, 1 V 2011.

⁷⁰ Wbrew założeniom, przyjęte rozwiązanie wcale nie przyniosło oszczędności w budżecie, wręcz przeciwnie – na zapewnienie dodatkowej ochrony dla gubernatora w jego prywatnym domu wydano dodatkowe 600 tys. AUD; zob.: D. Humphries, *Blow-out in costs for „empty” residence*, „The Sydney Morning Herald” 1997, 13 XI, [online] <http://samuelgriffith.org.au/docs/vol16/v16chap5.pdf>, 10 IV 2011.

⁷¹ D. Smith, *The Role of State Governors...*, s. 49-59.

⁷² P. Hasluck, *The Office of Governor-General*, Carlton 1979, s. 38-39.

fikacji tego, czy Rada Wykonawcza jest kompetentna do podejmowania decyzji, które następnie mu przedstawia; czy rekomendacje są prezentowane przez właściwego ministra; czy wszystkie wstępne działania wymagane przez prawo zostały podjęte – w odwołaniu do polityki rządu i wcześniej podjętych decyzji. Realizuje się tym samym materialne pojęcie rządów prawa⁷³, zgodnie z którym każdy jest podmiotem prawa oraz wszystko, co nie jest wyraźnie zakazane jednostce oraz co nie narusza praw osób trzecich, jest dozwolone.

„Łagodny mentor”⁷⁴ to taki, który choć jest związany decyzjami Rady Wykonawczej, to kwestionuje wysuwane przez nią opinie, zalecając jednocześnie ich ponowną analizę i rozpatrzenie przez rząd. Jednak jeśli po zastosowaniu się do pytań gubernatora Rada nadal podtrzymuje swoje zdanie – gubernator jest zobowiązany do zaakceptowania tego stanowiska. Podkreśla się tutaj możliwość interakcji opartej na doświadczeniu gubernatora i wzajemnym służeniu sobie posiadanymi informacjami. Do tego modelu mają zastosowanie trzy prawa suwerena według Waltera Bagehota, co nie oznacza jednak, by istniało ich konstytucyjne zagwarantowanie.

W modelu „mechanicznego głupca”⁷⁵ gubernator w radzie nie wydaje się aktywnym graczem politycznym, lecz jest opisywany jako figurant, osoba automatycznie pieczętująca dokumenty. Jego udział w pracach Rady Wykonawczej ogranicza się bowiem do działań czysto formalnych, niewymagających merytorycznego zaangażowania. Zauważyć w tym wypadku można podobieństwo między rozwojem Tajnej Rady (*Privy Council*) w Anglii a Radami Wykonawczymi na Antypodach w XIX w., dotyczące funkcjonowania archaicznej instytucji, której funkcje powielają działania Gabinetu, z którym powinna być złączona⁷⁶.

Na osiągnięcia gubernatora i jego niezależność od politycznej egzekutywy ma również wpływ liczebność oraz kompetencje gubernatorskiego establishmentu (od 12 członków w NSW do ponad 30 w Wiktorii⁷⁷). Choć z pozoru funkcjonowanie tych departamentów wydaje się rozrzutnym zbytkiem, w rzeczywistości utrzymanie tej instytucji stanowi zaledwie procent wydatków na funkcjonowanie publicznej administracji. Sposób kształtowania stanowiska gubernatora zależy też w dużej mierze od jego cech osobowościowych i umiejętności nawiązywania współpracy z pozostałymi decydentami.

⁷³ G. de Q. Walker, *The Rule of Law. Foundation of Constitutional Democracy*, Carlton 1988, s. 101; *Australian Communist Party v. Commonwealth* (1951) 83 CLR 1 at 193.

⁷⁴ *FAI Insurances Ltd v. Winneke* (1982) 151 CLR 342. Gubernatorowi, sir Henry'emu Winneke'owi, poradzono, by odrzucił zgłoszenie firmy ubezpieczeniowej dotyczące odnowienia przyznanej jej wcześniej licencji. Firma zaskarżyła tę decyzję, argumentując, iż właściwy minister nie wykorzystał możliwości zapoznania się ze stanowiskiem firmy. Taka możliwość wynika bowiem z prawa naturalnego, którego i gubernator w Radzie jest podmiotem. Sześciu z siedmiu sędziów przychyliło się do aprobowania gubernatora jako mentora dla Rady.

⁷⁵ Forsowany przez sędziego Lionela Murphy'ego w sprawie *FAI Insurances Ltd v. Winneke* (1982) 151 CLR 342.

⁷⁶ G. Sawyer, *Federation Under Strain. Australia 1972-1975*, Carlton 1977, s. 104.

⁷⁷ P. Boyce, *The Queen's Other Realms...*, s. 167.

PERSPEKTYWY DOTYCZĄCE EWOLUCJI URZĘDU

Ewolucja pozycji gubernatora związana jest ściśle z ukształtowaniem w pełni odpowiedzialnego przed parlamentem i reprezentatywnego rządu, który ograniczył kompetencje gubernatora. Znacząca rola w tym procesie przypadła federacji – aktualnie gubernatorzy stanowi nie mogą już dłużej chronić stanowych interesów, w zakresie obrony czy spraw zagranicznych, bo te kompetencje przekazane zostały na rzecz Związku⁷⁸.

Gubernator stanowy, którego zakres kompetencji dotyczących stanu, w jakim sprawuje urząd, jest odzwierciedleniem uprawnień gubernatora generalnego w odniesieniu do federacji, stosunkowo w niewielkim stopniu angażowany jest w bieżącą politykę. Urząd ten wywołuje dyskusje w nawiązaniu do dwóch kwestii – możliwości korzystania z uprawnień zastrzeżonych dla jego wyłącznej dyspozycji oraz wraz ze wzrastającym zainteresowaniem możliwością wyboru głowy państwa australijskiego zamiast utrzymywania dziedzicznego monarchy⁷⁹.

Coraz częściej zatem pada pytanie: kiedy Australia zostanie republiką? Obserwując ostatnie sondaże, można odpowiedzieć, że jednak nieprędko. Poparcie dla ruchu republikańskiego jest obecnie na najniższym od 1994 r. poziomie, gdy idea ta cieszyła się zaledwie 39-procentową aprobatą wśród Australijczyków⁸⁰. Czy Australię czekają w najbliższym czasie ustrojowe zmiany? Oczekuje ich zaledwie 41% Australijczyków⁸¹. Brak entuzjazmu wobec możliwości rezygnacji z monarchii widoczny jest również wśród liderów politycznych, którzy określają siebie mianem republikanów. W trakcie ostatniej wizyty w Seulu, w kwietniu 2011 r., premier Julia Gillard wyraziła opinię, że podjęcie decyzji o ewentualnych zmianach konstytucyjnych nie jest priorytetowym zadaniem i nastąpi dopiero z chwilą śmierci Królowej Australii lub w związku ze zrzeczeniem się przez nią prawa do tronu⁸².

Zgodnie z artykułem 61 Konstytucji z 1901 r. głową Związku Australijskiego jest Królowa Australii. Sposób jej wyboru jest zgodny z wytycznymi obowiązującymi w Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej (zasady dziedzicze-

⁷⁸ G. Carney, *The Constitutional System...*, s. 268.

⁷⁹ I. Cook, *Government and Democracy in Australia*, Melbourne 2004, s. 47.

⁸⁰ Zainteresowanie monarchią odżyło w związku z uroczystym wydarzeniem, jakim był ślub księcia Williama z Catherine Middleton w dniu 29 kwietnia 2011 r.

⁸¹ *The Republic of Learning*, [online] <http://www.independentaustralia.net/2011/republic/the-republic-of-learning>, 15 V 2011.

⁸² Badanie opinii publicznej przeprowadzone dla dziennika „The Australian” pokazało, że w sytuacji, gdy tron po Elżbiecie II obejmie Karol – ideę republikańskiej Australii będzie popierać 48% badanych, a gdyby następcą został William – 45%. Wspomniany sondaż wydaje się nie do końca rzetelny – przeprowadzono go na niewielkiej próbie, aż cztery lata po poprzednim sondażu, gdzie postawiono takie samo pytanie (biorąc pod uwagę możliwość błędu statystycznego rzędu 3%, trudno do końca przewidzieć, jak aktualny wynik ma się do tego z 2007 r., kiedy 45% respondentów poparło ideę ruchu republikańskiego), co więcej – nie sposób określić trendów i bieżącego kształtowania się poparcia wobec czy to monarchii, czy republiki, a ponadto – sondaż przeprowadzono przy okazji jednego z największych wydarzeń w rodzinie królewskiej – ślubu księcia Williama.

nia brytyjskiego tronu zawarte są w kilku historycznych aktach prawnych, tj. Deklaracji Praw z 1689 r. oraz w Ustawie o następstwie tronu z 1701 r.) i nie istnieje konstytucyjny wymóg zatwierdzania wstępującego na tron nowego monarchy przez żaden z głównych organów państwa australijskiego – a zatem jest to wybór dla Australijczyków, ale bez pytania o ich zgodę. Co więcej – nie ma żadnego lokalnego prawa regulującego tę kwestię. Od 1973 r. głowa państwa nosi tytuł „Elżbieta II, z łaski Boga Królowa Australii i innych przynależnych jej Królestw i Terytoriów, Głowa *Commonwealth of Nations*”. Uprawnienia monarchy ograniczają się w znacznej mierze do funkcji reprezentacyjnych, a ze względu na stałą nieobecność w kraju suwerenność monarchy realizowana jest na poziomie federalnym za pośrednictwem gubernatora generalnego, a na szczeblu stanowym – przez gubernatorów stanowych.

Aktualnie, na australijskiej scenie politycznej dyskusja toczy się głównie między dwoma środowiskami: Zwolennikami Monarchii Konstytucyjnej (*Australians for a Constitutional Monarchy*) oraz Australijskim Ruchem Republikańskim (*Australian Republican Movement*). Lider monarchistów, David Flint, twierdzi, że poparcie dla reprezentowanych przez niego samego idei jest niez zagrożone, biorąc m.in. pod uwagę sam czas trwania rządów Elżbiety II. Ponadto koronacja jej następcy, która będzie epokowym wydarzeniem, również przyczyni się do wzrostu zainteresowania utrzymaniem bliskich związków z Wielką Brytanią. Kolejnym argumentem przemawiającym za podtrzymaniem dotychczasowych rozwiązań jest uszanowanie tradycji oraz niemożność przewidzenia następstw ewentualnych zmian i ich wpływu na dotychczasową, w miarę stabilną politykę Australii⁸³. Z kolei według przewodniczącego ruchu republikańskiego, Mike’a Keatinga, niedawny ślub królewski jest niczym innym jak pożywką dla mediów i intrygującym elementem kultury masowej, ale nie powinien przysłonić tego, co ważne – poszukiwania swojej tożsamości i niezależności politycznej⁸⁴.

Zainteresowanie ruchem republikańskim na australijskiej scenie politycznej ożywiło się na początku lat 90., choć już wcześniej, w 1977 r., premier rządu federalnego, Gough Whitlam, stwierdził, że kwestia nie dotyczy tego, czy Australia będzie republiką, lecz kiedy nią będzie. Wśród argumentów za zniesieniem monarchii pojawiają się takie, iż głowa państwa jest w rzeczywistości obywatelem innego kraju i tam właśnie na stałe przebywa; że dzieli ją od Australii tysiące kilometrów; że aktualne społeczeństwo australijskie zupełnie różni się od tego, jakim było do 1940 r. – prawdziwie brytyjskim, angloceltyckim społeczeństwem; co więcej – sposób wyboru głowy państwa – będącej dziedzicznym urzędem, z preferencją wobec męskich potomków, jest sprzeczny z powszechną wśród Australijczyków zasadą egalitaryzmu. Jednakże

⁸³ Istnienie urzędu gubernatora stanowego, który oficjalnie nie jest członkiem żadnej z partii politycznej, stanowi przesłankę do podejmowania szybkich i bezstronnych działań, gdy jest konieczne sięgnięcie po uprawnienia zastrzeżone, związane z możliwością odwołania premiera i rozpisania przedterminowych wyborów. Zob.: I. Cook, *Government and Democracy...*, s. 56-57.

⁸⁴ Kryzys polityczny z 1975 r., skutkujący zastosowaniem uprawnień zastrzeżonych, pokazał, jak duże znaczenie i skutki ma możliwość sięgnięcia po *reserve powers* – szczególnie przez osobę niemającą legitymizacji społecznej wynikającej z tego, że została wybrana przez naród w powszechnych wyborach, lecz taką, której uzasadnienie do sprawowania urzędu wywodzi się jedynie z nominacji.

opcja zmiany formy rządów nie zyskała akceptacji w referendum z 6 listopada 1999 r., w trakcie którego, zarówno na poziomie ogólnonarodowym, jak i w poszczególnych stanach, nie uzyskano poparcia większości głosujących (45% głosujących opowiedziało się za wprowadzeniem ustroju republikańskiego). Wówczas Australijczycy zdecydowali o pozostaniu przy dotychczasowych rozwiązaniach ustrojowych. Czy ich decyzja podejmowana dziś byłaby inna? Zmiana australijskiej konstytucji będzie niezwykle trudnym przedsięwzięciem, wymagającym społecznego zaangażowania i uzyskania odpowiedniej większości w referendum (o frekwencję nie należy się obawiać – głosowanie w Australii ma charakter obligatoryjny). Pojawiają się zatem nie tylko pytania o charakter republiki – m.in. o obowiązki i sposób powoływania prezydenta i pozostałych naczelnych organów państwowych, ale również o personalne wskazanie kandydatów do objęcia tego stanowiska, co w chwili obecnej nie jest proste, bo brakuje charyzmatycznego lidera, godnego zaufania i będącego w stanie przekonać do siebie Australijczyków.

Ustanowienie elekcyjnej głowy państwa będzie miało wpływ na strukturę naczelnych organów władzy w Australii, również na poziomie stanowym. Urząd gubernatora ulegnie zapewne likwidacji (jego obowiązki może przejąć nowo ustanowiona głowa państwa) albo gruntownej reorganizacji. Zarówno republikanie, jak i monarchiści podają wiele argumentów podkreślających słuszność głoszonych przez nich tez. Jak wobec rosnącego społecznego zainteresowania tą kwestią zachowają się inne państwa wchodzące w skład Commonwealthu? Czy Nowa Zelandia albo Kanada zdecydują się na wybór republikańskiej ścieżki? Wydaje się, że póki co kwestia podjęcia decyzji: monarchia czy republika, nie jest aż tak pilna, jak zapewnienie Australii politycznej i ekonomicznej stabilności oraz wyjaśnienie kwestii związanych z podatkiem węglowym⁸⁵ i nielegalną imigracją⁸⁶. Natomiast jako temat zastępczy dla odwrócenia uwagi społeczeństwa od bieżących decyzji politycznych – na pewno się sprawdza.

BIBLIOGRAFIA

Boyce P.J., *The Queen's Other Realms. The Crown and its Legacy in Australia, Canada and New Zealand*, Sydney 2008.

⁸⁵ Chodzi o podatek płacony za emisję gazów cieplarnianych. Australia pilnie potrzebuje reorganizacji swojej dotychczasowej polityki – obecnie ma największy wskaźnik emisji dwutlenku węgla na jednego mieszkańca na świecie. Jej elektrownie węglowe wytwarzają 80% całej krajowej energii, emitując do atmosfery ogromne ilości zanieczyszczeń – w 2010 r. było to 36% ogólnej emisji, rolnictwo produkuje kolejne 15%, a transport – 14%. Australia za swe wysokie emisje obwinia też niezwykle chłonny rynek azjatycki – wysyła tam węgiel, rudy żelaza i inne minerały. Opodatkowanie emisji dwutlenku węgla jeszcze w 2011 r. to jeden z celów premier Julii Gillard oraz komisji klimatycznej. Ich adwersarze twierdzą, że podatek węglowy nie będzie niczym innym jak dodatkową opłatą za energię elektryczną.

⁸⁶ Od ponad 20 lat nielegalna imigracja jest kwestią, która najmocniej dzieli australijską scenę polityczną. Coraz głośniejsze są bowiem stanowiska negatywnie odnoszące się do tzw. *boat people* – ludzi przybywających na niewielkich łodziach, najczęściej przez Indonezję, w poszukiwaniu azylu.

- Bożyk S., *Parlament federalny Australii*, Warszawa 1999, *Parlamenty*.
- Carney G., *Butler – The Governor*, „The National Legal Eagle” 2004, t. 10, nr 2, art. 3, [online] <http://epublications.bond.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1077&context=nle>.
- Carney G., *The Constitutional Systems of the Australian States and Territories*, Melbourne 2006.
- Clarke F.G., *The History of Australia*, Santa Barbara 2002.
- Cook I., *Government and Democracy in Australia*, Melbourne 2004.
- Dańda A., *Dominium jako forma ustrojowa państw anglosaskich*, Kraków 2009.
- Dupont J., *The Common Law Abroad. Constitutional and Legal Legacy of the British Empire*, Littleton, Colorado 2001.
- Evans R., *A History of Queensland*, Melbourne 2007.
- Function of the Governor*, [online] <http://www.govhouse.tas.gov.au/governor/function-governor>.
- Galligan B., *Australia*, [w:] *Sovereigns and Surrogates. Constitutional Heads of State in the Commonwealth*, eds. D. Butler, D.A. Low, London 1990.
- Guide to the papers of SIR PHILIP GAME and the Game Family in the Mitchell Library State Library of NSW*, [online] <http://www.sl.nsw.gov.au/mssguide/game.pdf>.
- Hasluck P., *The Office of Governor-General*, Carlton 1979.
- Howell P.A., *The Judicial Committee of the Privy Council, 1833-1876, its Origins, Structure, and Development*, New York 1979.
- Humphries D., *Blow-out in costs for „empty” residence*, „The Sydney Morning Herald” 1997, 13 XI, [online] <http://samuelgriffith.org.au/docs/vol16/v16chap5.pdf>.
- Key dates in the life of Peter Hollingworth*, [online] <http://www.theage.com.au/articles/2003/05/11/1052591670182.html>.
- Konstytucja Związku Australijskiego*, wstęp i przeł. S. Bożyk, Białystok 1993, *Konstytucje Świata*.
- Loane S., *Qld poll may put Governor in hot seat*, „The National Times” 1986, 28 IX, [online] <http://samuelgriffith.org.au/docs/vol16/v16chap5.pdf>.
- McGarvie R.E., *Democracy. Choosing Australia’s Republic*, Carlton 1999.
- McKenna M., *The Captive Republic. A History of Republicanism in Australia, 1788-1996*, Melbourne 1996.
- Nethercote J.R., *Liberalism and the Australian Federation*, Annandale 2001.
- Office of the Governor*, [online] http://www.govhouse.qld.gov.au/the_governor/roles_functions.aspx.
- Olszewski W., *Historia Australii*, Wrocław 1997.
- Position of the Governor*, [online] <http://www.governor.vic.gov.au/role.htm>.
- Role of the Governor*, [online] <http://www.governor.sa.gov.au/index.php?m=role-of-the-governor>.
- Sawer G., *Federation Under Strain. Australia 1972-1975*, Carlton 1977.
- Smith D., *The Role of State Governors. An Endangered Species*, [online] <http://samuelgriffith.org.au/docs/vol16/v16chap5.pdf>.
- Smith D., *Why the Governor-General is Australia’s Head of State*, [online] http://www.ourconstitution.org/aust_head_of_state.php.
- Steketee M., *Governors and the majority*, „The Sydney Morning Herald” 1989, 18 VII, [online] <http://samuelgriffith.org.au/docs/vol16/v16chap5.pdf>.

- Stephens T., *No pomp, but happy to serve the Queen*, „The Sydney Morning Herald” 1996, 17 I, [online] <http://samuelgriffith.org.au/docs/vol16/v16chap5.pdf>.
- The Governor of NSW*, [online] <http://www.parliament.nsw.gov.au/prod/web/common.nsf/key/ResourcesSystemTheGovernorofNewSouthWales>.
- The Republic of Learning*, [online] <http://www.independentaustralia.net/2011/republic/the-republic-of-learning>.
- The Role of the Governor. Presentation in 1996 of a Bill before the Legislative Council of the Parliament of New South Wales by the Honourable Duncan Gay MLC*, [online] <http://www.monarchist.org.au/duncan-gay-mlc.html>.
- Twomey A., *The Chameleon Crown. The Queen and Her Australian Governors*, Annandale 2006.
- Twomey A., *The Constitution of New South Wales*, Annandale 2004.
- Vere Evatt H., Cowen Z., *The King and His Dominion Governors*, London 1967.
- Walker G. de Q., *The Rule of Law. Foundation of Constitutional Democracy*, Carlton 1988.
- Whitlam G., *The Truth of the Matter*, Melbourne 2005.
- Winterton G., *An Australian Republic*, Melbourne 1988.
- Winterton G., *State Constitutional Landmarks*, Sydney 2006.

Mgr Dorota RAJCA – absolwentka politologii na Uniwersytecie Jagiellońskim, stypendystka Sciences Po w Bordeaux. Obecnie – doktorantka w Instytucie Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych UJ, związana z Katedrą Konstytucjonalizmu i Ustrojów Państwowych INPiSM UJ, redaktor działu „Australia i Oceania” miesięcznika „Stosunki Międzynarodowe” oraz redaktor Kwartalnika Naukowego „Antypody.org”. Interesuje się polityką i kulturą państw położonych w regionie Australii i Oceanii.